

Voorbeeld van een preekanalyse

Inhoud van deze pagina

- Preek
- De bijbelinterpretatie in deze preek
 1. eerste indruk
 2. analyse
 3. waardering

Ondersteunende lectuur:

‘Tussen Schrift en preek’

‘Analysevragen’

(op te vragen via de pagina ‘Ondersteunende lectuur’)

Preek voor zondag 2 januari 2000 - Openbaring van de Heer

Lezingen: Jesaja 60,1-6 en Matteüs 2,1-12

Thema : Gezocht en gevonden

De preek is onderverdeeld in een aantal logische segmenten. Deze zijn genummerd en worden voorafgegaan door een trefwoord dat de inhoud van het segment samenvat.

1 Is dit alles?

'Is dit alles?' is de titel van een lied van de groep Doe Maar van alweer een aantal jaren geleden. Maar de vraag blijft actueel.

In dit lied vraagt de zanger zich vertwijfeld af of het leven niets meer voor hem in petto heeft. Hij heeft een vrouw, een kind, een baan, een huis. Hij heeft alles waar een mens die jong is naar kan verlangen. En toch ... Er blijft bij hem een gevoel van onbehagen, een zekere onvrede met de situatie waarin hij nu verkeert; met wat hij nu heeft bereikt in zijn leven.

Hij is niet de enige die zich deze vraag stelt: Is dit alles? Soms doet zich een situatie voor in het leven van mensen waarbij die vraag zich opdringt. Dat kan zijn bij de jaarwisseling, als je terugkijkt op het afgelopen jaar. Dat kan zijn bij de viering van een jubileum, zoveel jaar getrouwd, zoveel jaar in een bepaalde functie. Die vraag of dit alles is wat het leven je te bieden heeft kan zich ook aandienen als je ziek wordt, onverwacht in het ziekenhuis wordt opgenomen.

Als je op zo'n moment de balans opmaakt, ziet wat je hebt bereikt in je leven, ontdekt dat je leven een vast ritme heeft gekregen, misschien zelfs een sleur is geworden, dan kan er een gevoel van onbehagen bij je opkomen.

2 Voorbeeld midlife crisis

Zoals bij die man onverwacht in het ziekenhuis werd opgenomen. "Soms wordt het mij te machtig. Dan schiet het, als een steek in het hart, door mij heen: Dit kán toch niet alles zijn! Er moet toch méer zijn!" Vragend kijkt hij de pastor aan, geschrokken haast van de felheid van zijn eigen woorden. En, bijna verontschuldigd, voet hij eraan toe: "Maar acht, meestal

denk ik daar niet aan. Meestal heb ik mijn handen vol aan het gewone leven." Midden veertig is de man. Hij heeft de kans gekregen om te studeren. Een baan gevonden. Getrouwd, kinderen op de middelbare school. Een huis. Een auto. Vakanties. Een drukke baan. Een vol leven. En toen, opeens, was het of de klok werd stilgezet. Lichamelijke klachten. "Ik zal u moeten opnemen voor nader onderzoek", had de dokter gezegd.

In het ziekenhuis was hij naar de kerkdienst gegaan. Voor het eerst sinds jaren. Dat breekt de dag een beetje, had hij gedacht, de zondag is daar toch al zo'n lange saaie dag. Maar behalve de dag had die kerkdienst nog iets gebroken, merkte hij. De alledaagse vanzelfsprekendheid. En daarover was hij in gesprek geraakt met zijn pastor.

3 De balans opmaken

Soms gebeurt er iets waardoor je, opeens, anders naar je leven gaat kijken. Het is alsof je met kracht in je kraag wordt gepakt en een kwart of een halve slag wordt gedraaid. Je kijkt opeens met andere ogen. Is dát mijn leven? "Nee, niet dat er veel op aan te merken is. Het gaat z'n gangetje. Ups en downs, zoals in de meeste mensenlevens. Maar dat is het juist. Opeens schrik je daarvan. En vooral als de dagelijkse routine stukt. Het is alsof er iets breekt. "Dit kán toch niet alles zijn! Er moet toch méér zijn!"

4 De diepere zin

Wat dan? Wat kan dat méér zijn? Verlangen naar een diepere zin van zijn leven, denk ik. Die man was de afgelopen weken niet alleen veel kwijtgeraakt, maar hij was ook op zoek gegaan, had zijn onvrede, zijn vragen met iemand durven delen, en hij had ook iets gevonden. Het bleek bij nadere beschouwing een grote en kostbare schat te zijn, namelijk: Een andere manier van kijken naar zijn leven, niet langer gestuurd door routine, door het ritme van alledag. Een andere manier van leven, middenin de zorgen, gevoed door verlangen: bereid om op zoek te gaan; bereid om het oude vertrouwde los te laten en het onbekende tegemoet te gaan, open te staan voor het nieuwe.

Op zoek naar een diepere zin van je leven, vanuit een zekere onvrede met je huidige leven dat voortkabbelt, is dat iets van deze man alleen? Of is dat een vraag die u, jou en mij ook wel eens bezig houdt?

Het oude vertrouwde achter durven laten en op zoek gaan naar een nieuwe invulling van je leven.

5 In aanraking met Jezus

In het evangelie van vandaag zijn het de sterrenkundigen, de wijzen die de hun bekende wereld verlaten en op zoek gaan. Uit onvrede? Uit wetenschappelijke nieuwsgierigheid? Zij blijven in ieder geval niet zitten waar ze zitten. Nee, ze komen in beweging, laten zich leiden door een ster, staan open voor een teken, een nieuw licht dat over hun leven schijnt en hen op weg doet gaan: een onbekende toekomst tegemoet. Ze gaan op zoek in de verwachting dat ze iemand zullen vinden, een pasgeboren koning, een kind nog maar, dat van grote betekenis zal zijn voor hen. En als ze het kind hebben gevonden, dan gebeurt er iets met hen: ze gaan langs een andere weg terug naar hun land. Door hun ontmoeting met dit kind, met Jezus, zijn het andere mensen geworden. Als je met Jezus in aanraking komt, als je je laat raken door Hem, dan ga je daarna als een ander mens door het leven. Dan ga je niet langer de weg van hebben en houden, maar dan kies je voor de weg van zoeken en vinden. Dan ben je niet langer uit op zoveel mogelijk zekerheden in het leven, maar dan leidt je een leven van op weg gaan, aankomen en daarna weer verder gaan. Open voor de tekenen van God in deze tijd. Open naar anderen toe.

Als je je door Jezus laat raken, dan ga je op zoek naar rechtvaardiger verhoudingen in onze wereld: dan zoek je naar mogelijkheden om jouw steentje bij te dragen aan een rechtvaardiger verdeling van de goederen van onze wereld. Dan doe je wat binnen jouw vermogen ligt om ervoor te zorgen dat ieder mens deel van leven krijgt.

Als je je door Jezus laten raken, dan heb je een open oor voor de boodschap die mensen voor jou hebben; dan heb je een open oog voor de ster die wijst naar de mens van vrede, naar de plaats waar je heil kunt vinden, genezing van de zucht naar als maar meer; dan heb je een open oog voor de ster, een teken in deze tijd dat je wijst naar de mens in wie je God kunt ontmoeten:

Hij die gekomen is voor het heil, het geluk van alle mensen: volksgenoten en buitenstaanders.

6 Jesaja's droom werkelijkheid

Als dat waar wordt, als mensen zich laten raken door Jezus, door zijn boodschap, dan zal die droom, dat visioen van de profeet Jesaja waar worden. De droom dat alle mensen, dat alle volkeren op zoek gaan, dat iedereen het zoekt in Jeruzalem, dat Gods Licht, zijn tegenwoordigheid zo duidelijk zal zijn dat alle volkeren er door aangetrokken zullen worden, dat iedereen het zoekt in Jeruzalem, de stad waar zij in vrede samen zullen leven, de stad waar God woont onder de mensen.

Moge het ons gegeven zijn zulke mensen te zijn; mensen die het oude vertrouwde achter zich durven laten en op zoek durven gaan; mensen die met vertrouwen een onbekende toekomst tegemoet durven gaan. Amen.

De bijbelinterpretatie in deze preek

Het onderzoek naar de bijbelinterpretatie in deze preek verloopt in drie fasen. De eerste fase is die van de onbevange eerste indruk met betrekking tot de manier waarop in deze preek de bijbel is geïnterpreteerd. De tweede fase is de eigenlijke analyse. U ziet in de tabellen trefwoorden staan die uit de preek zelf zijn genomen en waarmee het betreffende segment is samengevat. Naast de trefwoorden staan codes en elke code komt overeen met een bepaald interpretatiemodel. De toekenning van de codes is wel een belangrijke stap in de analyse, maar de codes zelf zeggen in de presentatie nog niet zo veel. Het aantal malen echter, dat een code (en dus een model) voorkomt, wordt geteld en de totalen worden geplaatst in een numeriek totaalbeeld, dat een belangrijke rol speelt in de derde fase van het onderzoek. De codes worden hier met de bijbehorende modellen genoemd evenals het aantal malen dat het desbetreffende model in de analyse heeft gescoord. In deze laatste fase wordt de eerste indruk met behulp van de uitgevoerde analyse verder verfijnd en gecorrigeerd. Deze fase mondt dan ook uit in een waardering van en nieuwe inzichten in de interpretatie van de bijbeltekst in deze preek.

Voor een beschrijving van de modellen zie het artikel: 'Tussen Schrift en preek'. Voor de toekenning van de codes aan de trefwoorden wordt een lijst met model-gebonden 'Analysevragen' gebruikt.

1. Eerste indruk

In deze preek wordt vooral vanuit de actualiteit van de ziekenhuis patiënt naar de bijbeltekst gekeken. In de eerste plaats volgens Dilthey vanuit de grote maatschappelijke verbanden, maar ook volgens Ricoeur vanuit de meer persoonlijke situatie van de patiënt met het doel om

in die actualiteit nieuwe wegen te zoeken.

2. Analyse

Samenvattingen met behulp van trefwoorden en de toekenning van codes

segment 1

trefwoorden en codes:

1 Is dit alles	2b3; 3c2.1; 3c3.3
Doe Maar	2b3; 3c1.2; 1a4
hij heeft alles	2b2
onbehagen	2b2; 3c2.1k
als je terugkijkt	2b3; 3c2.1k
in een ziekenhuis	3c2.1k
balans - sleur	2b2; 3c3.3

samenvatting:

Doe maar zingt: 'Is dit alles?'. De zanger heeft alles wat hij kan verlangen en toch is er onbehagen, onvrede in z'n hart met het leven dat hij leidt. Zo'n gevoel komt vaak op als je terugkijkt, bijvoorbeeld bij een jaarwisseling, maar ook als je onverwacht in een ziekenhuis terecht komt. De balans van je leven toont een vast ritme of zelfs een onbehaaglijke sleur.

segment 2

trefwoorden en codes:

2 Midlife crisis	2b2; 2b3; 3c2.1k
er moet méér zijn	3c2.1
man midden veertig	2b2; 2b3
een vol leven	2b2
lichamelijke klachten	3c2.1k
onverwacht in ziekenhuis	3c2.1k
kerkdienst/pastor	3c2.1h; 1a4
lange saaie zondag	2b3
alledaagse vanzelfsprekendheid	2b2; 3c3.3

samenvatting:

Een man van midden veertig, onverwacht met lichamelijke klachten opgenomen in het ziekenhuis, roept verrassend fel uit tegen zijn pastor: er moet toch méér zijn in het leven! Meestal houdt hij zich niet met deze vragen bezig omdat zijn volle leven al zijn aandacht opslokt. Nu heeft hij veel tijd en bezoekt de kerkdienst om de lange saaie zondag te breken. In die dienst was echter ook de alledaagse vanzelfsprekendheid gebroken en later tot onderwerp van gesprek geworden met de pastor

segment 3**trefwoorden en codes:**

3 De balans opmaken	2b3; 3c3.3; 3c2.1
in je kraag gepakt	2b3; 3c2.1k
kijken met andere ogen	3c2.1h
het gaat z'n gangetje	2b2
als de routine stukt	3c2.1k
alsof er iets breekt	2b3; 3c2.1
er moet méér zijn	2b3; 3c3.3; 3c2.1

samenvatting:

Soms - vooral als de dagelijkse routine stukt - lijkt het alsof je in je kraag wordt gepakt en gedwongen om je leven met andere ogen te bekijken. Alles gaat daarin z'n bekende gangetje en daar schrik je van. Het is alsof er iets breekt. Er moet toch méér zijn!

segment 4**trefwoorden en codes:**

4 De diepere zin	2b3; 3c3.3; 3b2
veel kwijtgeraakt	3c2.1k
onvrede delen	3c3.3; 3c2.1h
op zoek gegaan	2b3; 3b2;
kostbare schat	3c2.1h; 1c4
oude vertrouwde loslaten	2b3; 3c3.3
het onbekende tegemoet	2b3; 3b2; 3c2.1
uw, jouw, mijn vraag	2b3

samenvatting:

De man uit het voorbeeld was in de afgelopen weken veel kwijtgeraakt. Hij had z'n onvrede

en vragen met iemand gedeeld, maar was ook op zoek gegaan en had een kostbare schat gevonden: een diepere zin in zijn leven. En die blijkt - voor ons allemaal - te liggen in het durven loslaten van de oude vertrouwde voortkabbellende patronen en open te staan, op zoek te gaan naar het nieuwe en onbekende.

segment 5

trefwoorden en codes:

5 In aanraking met Jezus	2b3; 1a3; 3b2; 3c2.1h
sterrenkundigen	2b3; 3b1;3b3; 1a3
in beweging/op zoek	2b3; 3b2
onbekende toekomst	2b3; 3c2.1
er gebeurt iets met hen	2b3; 3c2.1h
andere weg terug	2b3; 3b2
hebben en houden	2b3;
zoeken en vinden	2b3; 3c2.1
aanraking door Jezus	1a3; 1a5
open voor tekenen van God	1a3; 3c2.1h
rechtvaardige verhoudingen	1a3; 3c2.1h
jouw steentje in het heil	3c4.1
open voor Jezus	1a3; 1a5
volksgenoten/buitenstaanders	2b3; 3b2; 1a3

samenvatting:

Bij Mattheüs komen de sterrenkundigen - geleid door een ster, een nieuw licht op hun leven - in beweging. Ze verlaten hun oude wereld en gaan op zoek in een onbekende toekomst naar een pasgeboren koning, die voor hen van grote betekenis zal zijn. Als ze Hem hebben gevonden gebeurt er iets met hen. Ze gaan langs een andere weg terug. Door de aanraking met Jezus verlaat je de weg van hebben en houden en kies je voor de weg van zoeken en vinden, open voor de tekenen van God en open voor de ander. Je gaat op zoek naar rechtvaardiger verhoudingen in onze wereld en wat je daar zelf aan kunt doen. Aangeraakt door Jezus laat je je leiden door andere mensen en door de tekenen die je brengen bij Jezus, de mens van vrede, heil, genezing voor allen: volksgenoten en buitenstaanders.

segment 6

trefwoorden en codes:

6 Jesaja's droom	2b3; 3b2; 1a1; 3c2.1
------------------	----------------------

alle mensen op zoek	2b3,3b2
leven in Gods Licht	3c2.1h
Moge het ons gegeven zijn	1a1
het oude vertrouwde	1a1; 2b3
achterlaten	1a1; 2b3
met vertrouwen	1a1; 3c2.1
onbekende toekomst	1a1; 3b2; 3c2.1

samenvatting:

Als alle mensen - aangeraakt door Jezus - op zoek gaan en in Jeruzalem in Gods Licht en in vrede samen zullen leven, dan zal Jesaja's droom waar worden. Moge het ons gegeven zijn om mensen te zijn die het oude vertrouwde achter durven laten en met vertrouwen een onbekende toekomst tegemoet durven gaan.

3. Numeriek beeld en waardering

Numeriek beeld

NB Hier wordt niet de hele lijst met interpretatiemodellen opgesomd, maar alleen die modellen waarin in de preek is gescoord.

<i>Codes en modellen</i>	<i>Scores</i>
1. De tekst.	
1a.1 onbevangen gehoorzaamheid nu aan de tekst	6
1a.3 overeenkomst toen/nu	7
1a.4 gehoorzaamheid aan pers. buiten de tekst	2
1a.5 genade boven recht	2
1c.4 plaats in canon of traditie.	1
2. De lezer	
2b2 Dilthey: sociaal	8
2b3 cultureel/religieus	28
3. Ricoeur: dialectiek van	

tekst en lezer	
3b.1 de wereld v/d tekst	1
3b.2 nieuwe wegen	10
3b.3 individuele creativiteit	1
3c1.2 metaforen in de preek	1
3c2.1 symbool verborgen zin	11
h heil	9
k kwaad	9
3c3.3 argwaan: actuele toestand	8
3c4.1 metaf./symb. surplus heil	1

Waardering

In deze preek is het uitgangspunt meer de lezer (2.: 36x) dan de tekst (1.: 18x). Er wordt - geheel volgens de verwachtingen van de eerste indruk - in categorie 2 alleen bij Dilthey gescoord (36x). De sociale en cultureel/religieuze actualiteit wordt echter wel met behulp van Ricoeur veel verder uitgediept dan bij Dilthey mogelijk was, wat ook door onze eigen actualiteit - die een andere is dan die van Dilthey - wordt geboden (3.: 51x). Ricoeur staat echter in deze preek in dienst van Dilthey en niet andersom, hoewel de scores anders doen vermoeden. Bij Ricoeur is immers sprake van een dialectiek tussen bijbeltekst en lezer, maar in deze preek wordt de bijbeltekst meer achteraf gebruikt als korte bevestiging van hetgeen in de actualiteit van de moderne lezer is gevonden dan dat ze na een grondige analyse nieuwe wegen voorstelt *in* de huidige actualiteit - *en niet eruit*.

Het is niet helemaal duidelijk voor wie deze preek is gehouden. Ik ga er van uit dat het hier om een ziekenhuisdienst gaat en dat het voorbeeld van de man, die in het ziekenhuis in een soort van midlife crisis terechtkomt, ook door de andere patiënten kan worden meegevoeld. Ook al ligt in deze preek het accent op de lezer, de preek beweegt zich niet in de concrete persoonlijke en individuele geloofsproblematiek van de ziekenhuispatiënt, maar op het hogere abstractieniveau van de sociale en religieus-culturele werkelijkheid. De predikant zegt immers maar 1 keer 'ik' in de hele preek en de keuze voor een voorbeeld van iemand met een midlife crisis sluit ook aan bij wat er in de algemeen sociale en culturele actualiteit speelt. Het soort gedachten, dat in zo'n crisis te voorschijn komt, steekt niet alleen de kop als je in een ziekenhuis ligt. Bij een jaarwisseling gaat het ook. De cultureel - religieuze actualiteit (2b3: 28x) heeft beduidend meer gewicht dan de sociale actualiteit (2b2: 8x). Doe Maar, Is dit alles, het oude vertrouwd achterlaten en het onbekende tegemoet gaan, zijn allemaal gedachten, die in de postmoderne samenleving actueel zijn en die ook het eigenlijke thema van deze preek vormen, meer dan het verhaal over de wijzen uit het Oosten.

Dilthey probeerde aan de geesteswetenschappen een net zo'n stevige basis te geven als Kant had gedaan voor de natuurwetenschappen. In de postmoderne samenleving - waarin tijd en ruimte hun vaste apriori karakter hebben verloren - is het geloof dat dit überhaupt mogelijk is

voorgoed verdwenen. Wat nu? In de eerste plaats kunnen we geheel in de lijn van de actualiteit de bestaande toestanden bekritisieren. De bekende patronen voldoen niet meer, er moet méér zijn (3c3.3: 8x). En dan rest er nog als enige mogelijkheid verder te kijken dan Kants grenzen en wel in de onpeilbare diepten van de werkelijkheid zelf. Zowel naar het kwaad als naar het heil en naar het mysterieuze spel van these, antithese en synthese van de verschillende zinlagen binnen de symbolen die deze werkelijkheid tastend aanraken en enigmatische beschrijven (3c2.1: 11x; 3c2.1k: 9x; 3c2.1h:9x; totaal 29x). Vervolgens dringt zich dan de vraag op naar nieuwe wegen in deze onzekere werkelijkheid (2b3: 10x). De grote vraag die naar aanleiding van deze preek aan de oppervlakte komt is de volgende. Met welk hulpwerkwoord moet het thema: 'Gezocht en gevonden' worden verbonden, met hebben of met worden? Wordt zoeken en vinden hier actief of passief bedoeld of beide? Dit is tegelijkertijd de vraag naar de rol van het geloof in de zoektocht naar nieuwe wegen. Moeten we zelf op zoek en proberen iets te vinden of worden we door de Heer gezocht en gevonden en daarom op onze zoektocht door Hem geleid. Beide hulpwerkwoorden zijn mogelijk en een ieder - ook dit is in overeenstemming met de postmoderne actualiteit - mag zelf bepalen welke hij of zij kiest. Hier wordt niets dwingend opgelegd, alles kan. Er is van eenzelfde soort dubbelheid sprake als bij de naam van de groep 'Doe Maar' (onverschilligheid, het maakt niet uit wat je doet èn aansporing, ga wat doen) als ook bij de vraag 'Is dit alles' (ontevredenheid met de bestaande situatie, die tegelijkertijd een bevredigender surplus impliceert). Er bestaat in het geheel van deze preek denk ik wel een voorkeur voor het actieve zoeken boven het passieve geleid worden door allerlei gedachtes uit de Schrift.

Toch wordt de bijbel aanbevolen als 'richtsnoer', omdat met de wijzen uit het oosten iets soortgelijks aan de hand is als in onze actualiteit. Deze aanbeveling gebeurt echter meer vanuit een soort gezag van de Schrift/kerkdienst/pastor naar de gelovige toe (1a1:6x en 1a4:2x) dan vanuit de eigen zoektocht van de gelovige in Schrift en actualiteit, zodat met nieuw vertrouwen de strijd tussen goed en kwaad kan worden hervat (3b1:1x; 3c4.1: 1x). Hoe de predikant zelf deze strijd voert wordt uit de preek niet duidelijk. Wel is opvallend, dat hij met name in segment 5 de nadruk legt op het passieve gevonden worden in plaats van op het actieve zoeken, dat aan het tekstopervlak van de preek een belangrijke rol speelt. Als je met Jezus in aanraking komt, dan krijg je een oog en oor voor de tekenen die je bij Jezus brengen. Dit is een tautologie waarin je als gelovige wordt mee genomen naar het heil, zonder dat jouw zoektocht er nog iets toe doet (1a5: 2x). En eigenlijk is hierin nooit iets veranderd, want hetzelfde gold voor de mensen in de tekst (1a3: 7x). Zoals de wijzen moeten we als gelovigen al het oude vertrouwde achterlaten (God geve ons de kracht) en mogen we vol vertrouwen op weg gaan naar een onbekende toekomst. De vraag is of de predikant in plaats van dit dualisme niet veel meer een dialectiek op gang wil brengen tussen deze twee tegenpolen. De wijzen waren door Jezus aangeraakt en echt veranderd. Ze gingen langs een andere weg *naar huis terug*. Hier ligt voor de ziekenhuispatiënt van het voorbeeld - en niet alleen voor hem - een echte mogelijkheid en echte troost.

Al met al is deze preek een zeer complex gebeuren met een zekere hermeneutische vaagheid en soms zelfs tegenstrijdigheid, die de retorische zeggingskracht niet ten goede komen. Toch neemt zij de eigen actualiteit met z'n dringende en diep reikende vragen als pastorale problematiek zeer serieus. De vraag blijft of Dilthey met z'n nadruk op de actualiteit juist in die actuele postmoderne pastorale problematiek van onzekerheid en behoefte aan oer-vertrouwen nog wel het adequate interpretatiemodel kan leveren. Wellicht kan Ricoeur met z'n dialectiek tussen tekst en lezer een predikant beter helpen om in de bijbeltekst een stukje oer-vertrouwen te vinden, daarmee nieuwe denkprocessen bij zich zelf en zijn of haar hoorders op gang te brengen en vervolgens verder te gaan op ontdekkingsreis in de wereld van bijbeltekst en actualiteit. In een begeleid studieverlof zou hier verder op in gegaan kunnen

worden.